

Краснопільське відлуння малярської спадщини

Т. Г. Шевченка

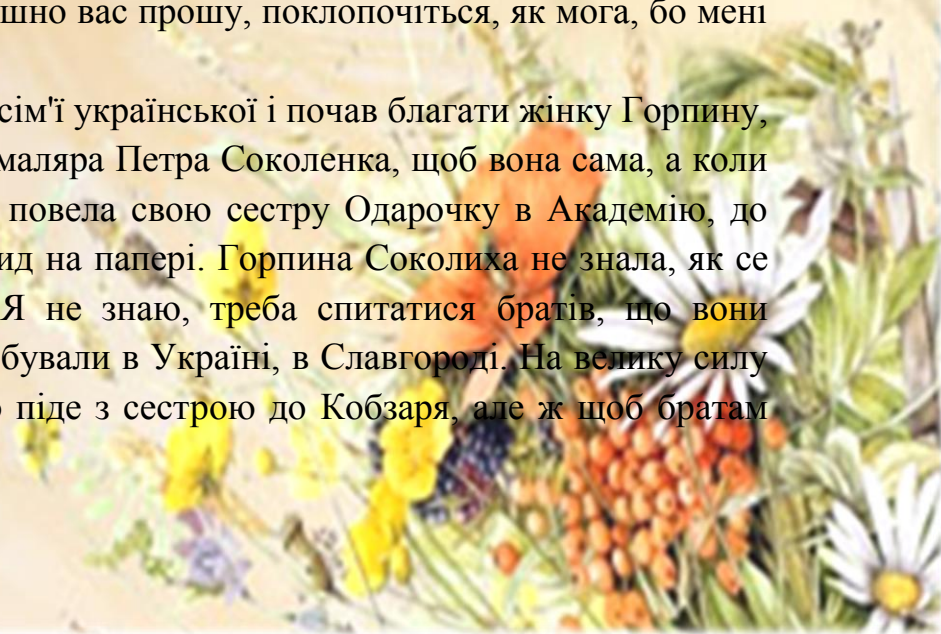
(До 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря)

Шукаючи матеріал про зв'язки Т. Г. Шевченка із Сумщиною, згадав, як у 1969 році професор Сумського педінституту Ю. П. Ступак подарував на мій день народження ще теплий примірник своєї праці "Видатні художники на Сумщині". Цю маленьку книжечку на 50 аркушах та зі смішною тоді ціною в 17 копійок свято бережу, як реліквію – пам'ять про улюбленого вчителя. Ще трохи раніше у 1958 році Юрій Петрович рекомендував студентам-першокурсникам придбати щойно видану АН УСРС та Державним музеєм Т. Г. Шевченка "уже солідне академічне видання". Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників уже на 350 сторінках та ціною в половину студентської стипендії – 12 кар. 25 коп. Це пишу для того, щоб краєзнавці області змогли знайти там першоджерела про перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині, зокрема проливають вони світло на роль Краснопільщини в малярській спадщині художника Шевченка. Хоч поету й художнику не вдалося побувати на Краснопільщині, проте, згадані книги свідчать, що деякі малярські роботи (офорти, малюнки, ескізи до малюнків "Дві дівчини" та "Русалка") були зроблені Шевченком у Петербурзі, а натурницями були якраз дівчата із Славгорода, які були кріпачками у князя Голіцина. А було це так. Тарас Григорович у останні роки свого життя якось дуже бідкався, що не збере натурщиць для парсунку виду козацької вроди. Його біограф Г. Н. Честахівський з цього приводу писав у журналі "Зоря", 1895, ч. 5, стор. 98-99:

– А постривайте, батьку, я понашпорю, чи не надибаю де гніздечка, щоб підодрать орлицю, може бог погодить, а фортуна стане в пригоді.

– Будьте ласка, сердешно вас прошу, поклопочіться, як мога, бо мені дуже, дуже треба.

Я пішов до знайомої сім'ї української і почав благодіяти жінку Горпину, рідну сестру українського маляра Петра Соколенка, щоб вона сама, а коли хоче, то ще з ким-небудь, повела свою сестру Одарочку в Академію, до батька Тараса – звести її вид на папері. Горпина Соколиха не знала, як се діло укукобити, і каже: "Я не знаю, треба спитатися братів, що вони скажуть". А брати тоді пробували в Україні, в Славгороді. На велику силу ублагав її, виміг слова, що піде з сестрою до Кобзаря, але ж щоб братам

написати про се, і то тільки тим, що як ще жила на Вкраїні, то перечувала про мене добре від братів, як було поприїздить з Петербурга, а тепер і сама добре знала, який я чоловік; а то ні в світі не пішла б... Я при ній написав від себе лист і послав братам її Соколенкам в Україну, щоб вони не жахалися цього діла, як сестра їх Горпина, а ще гордували б тим, що їх Одарочка стане в пригоді і послужить тому, хто став дуже у великій пригоді усій Україні...

Я навпослі дознав, як се склалось, уже без мене. Ось як було: у суботу Одарочка прийшла додому від модниці французки, де вчилась шиття; а в неділю, з своєю заміжною сестрою Горпиною і родичем, жонатим чоловіком архітектором Хижняком ранком, в десятім часі, чорнява сімнадцятилітня Одарочка – в білій чохлатій сорочці з червоною стьождою, в плахотці, запасці, стрічках, кісниках і головка квітами завітчана, як маківка на городі, опинилась – зацвіла в Кобзаревій майстерні.

У понеділок я навідався до Кобзаря – дознати, чи приходила Одарочка до його?

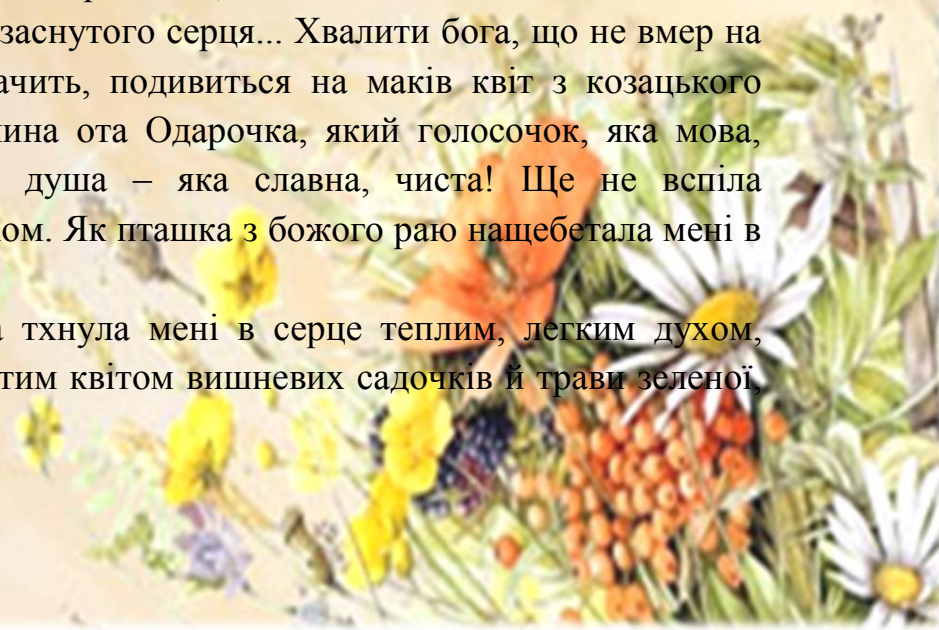
Він, як орел крилами, ухопив мене дужими руками і придавив до своїх дужих орлих грудей:

– Спасибі тобі, мій голубе сизий, моє серденько любе, за твою добру ласку, бодай тебе ніколи лихо не знало!

– А за віщо се, батьку?

– Учора в мене був Великдень в перший раз після того, як вигнала мене лиха доля з України. Учора я так зрадив, звеселів, обновились серцем, як радіють вірущі, що Христа дочитались на Великдень, – наче важке тягло з грудей зсунулось. Десять років просидівши в Оренбурзі, наче в густім тумані, як кайданник в мурах, не бачивши сонця, ні живої людини, а вчора несподівано – чорнява Одарочка, як маків квіт на сонечку, загорілась на моїх очах, пилом припалих, і як те сонечко ясне освітила мої очі, просяяла туман з душі заснутого серця... Хвалити бога, що не вмер на чужині, оце довелось побачить, подивиться на маків квіт з козацького огорода! Що за любя дівчина ота Одарочка, який голосочок, яка мова, дзвенить краще срібла, а душа – яка славна, чиста! Ще не встигла зачумитись смердючим духом. Як пташка з божого раю нащебетала мені в оціх мурах сумних.

Наче ненька Україна тхнула мені в серце теплим, легким духом, пахучими нивами, запашистим квітом вишневих садочків й трави зеленої,

як побачив чистісіньку свою людину, почув рідну мову. Ох, боже мій, коли б скоріш літо, помандрую на Вкраїну, дуже закортіло! Де ви й видрали оцю мальовану пташеньку?

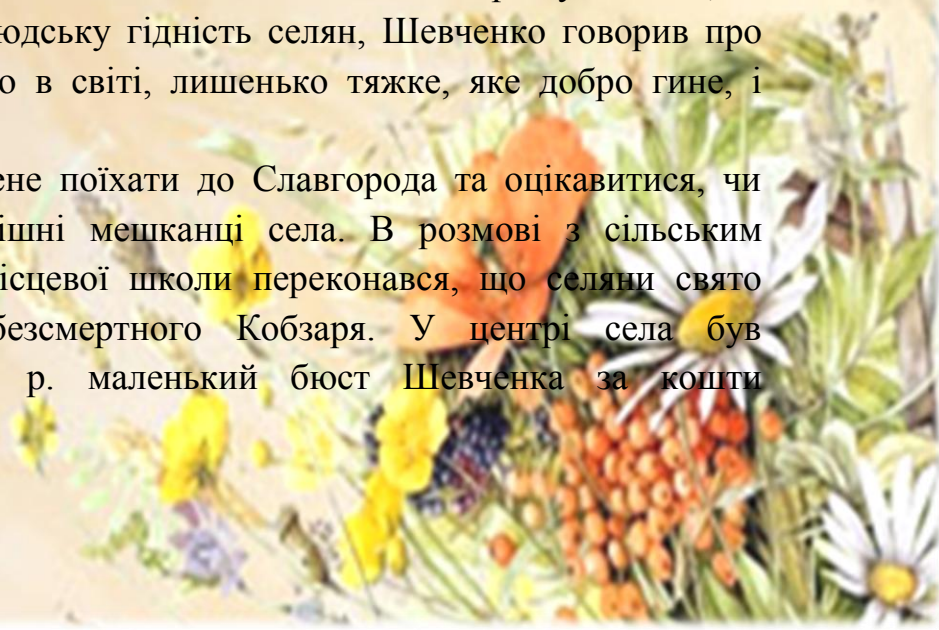
Я розповів, що вона кріпачка, вся сім'я і весь рід її – кріпаки князів Голіциних. Брати наче з води вирости, як один хороші на вроду. Федір – кухарем, Микола – панькає коло князя, чистить чоботи і всяке збіжжя, а Петро – маляр – попихач усяких відбутків у княгині. Я розповів, а Кобзар тихесенько ходив, трошки похило, вздовж майстерні, в бархатних чоботах і кобиняці козацькому. Густі брови його осунулись, наче темна хмара холодно насумрила очі... Промовив: “Горе-горенько в світі, лишенько тяжке, яке добро гине і нікому рятувати!”

А професор Ю. Ступак про це згадує у своїй праці так:

– У малярській спадщині Т. Г. Шевченка є офорт і кілька малюнків-ескізів “Дві дівчини”. Працюючи над ними, Шевченко завдяки Г. Честахівському познайомився в Петербурзі з родиною кріпаків Соколенків із Славгорода (нині Краснопільський район). Соколенки належали князю Голіцину. Один з них – Петро – був кріпосним художником, малював портрети членів сім'ї Голіциних, оздоблював його будинки тощо. Познайомившись з Шевченком, П. Соколенко зазнав його впливу, став відвідувати лекції в Академії художеств, писати вірші, створив кілька малюнків, на яких зображений Шевченко (“Шевченко дарує “Буквар”, “Учні Шевченка переписують його “Буквар” та ін). Є в нього також етюди, навіяні поезією “Кобзаря”.

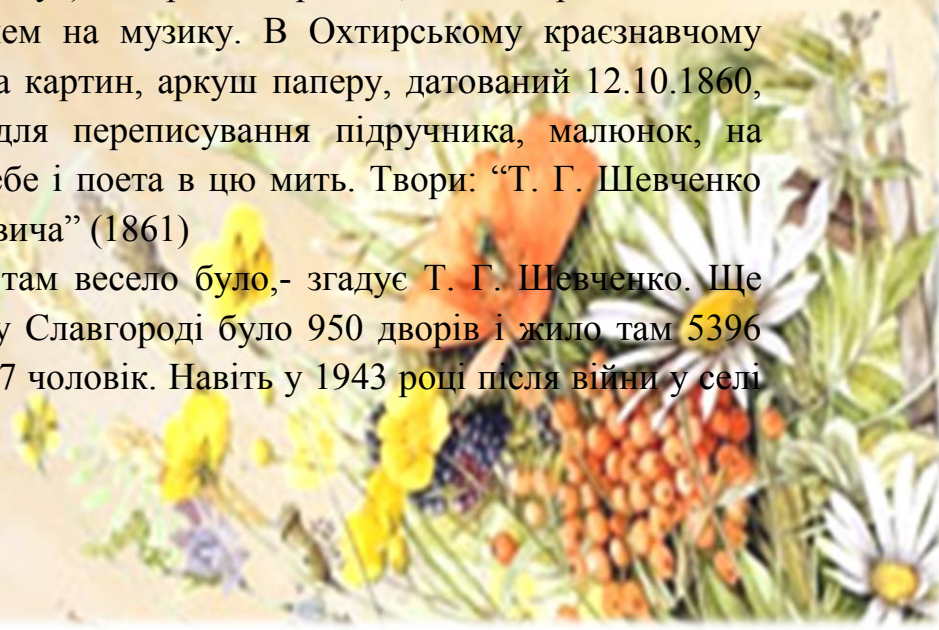
Молодша сестра Соколенка Одарочка позувала Шевченкові під час роботи над творами “Дві дівчини” та “Русалка”. Це було після повернення із заслання. Соколенки були першими українськими кріпаками, з якими Шевченко зустрівся більш як після десятилітньої перерви, почув їх пісні, мову. Ця зустріч, як свідчить у спогадах Г. Честахівський, надзвичайно зворушила поета, посилила бажання швидше відвідати Україну. Бачачи, як кріпосники принижують людську гідність селян, Шевченко говорив про Соколенків: “Горе-горенько в світі, лишенько тяжке, яке добро гине, і нікому рятувати”.

Все це спонукало мене поїхати до Славгорода та оцікавитися, чи пам'ятають про це теперішні мешканці села. В розмові з сільським головою та директором місцевої школи переконався, що селяни свято бережуть пам'ять про безсмертного Кобзаря. У центрі села був поставлений ще у 1924 р. маленький бюст Шевченка за кошти

славгородців, а у післявоєнний період його відновили. У шкільному музеї також є згадка про цей факт, бо Славгород належав князям Голіциним, які набудували тут Божий храм – Іллінську церкву (1807 р.) та декілька будівель, що служать ще й досі сільській громаді. На території храму навіть була похована у 1858 році княгиня Софія Олександрівна Голіцина (уродженка Корсакова). Правда, комуністський режим боровся, навіть з мертвими князями та графами, а тому пам'ятник більшовики знищили, залишилась лише частина надгробка нещасної княгині, у якій служили кріпаками сім'я Соколів (Соколенків) із Славгорода. Найвідомішим із сім'ї був Петро Максимович Соколов (13.06.1827, с. Славгород, нині Краснопільського району – 13.11.1887, м. Тростянець) – художник. Народився у сім'ї кріпака. 6-річним хлопчиком князь О. Голіцин відвіз його до маєтку в Тростянці, де Соколов вчився у попа, там же почав малювати. 1850-1860 перебував у Санкт-Петербурзі, де на кошти князя вчився малярству в художника О. Травіна, відвідував лекції в Академії малювання. У цей час Соколов познайомився з Т. Шевченком, створив декілька малюнків із зображенням поета – “Шевченко дарує “Буквар””, “Учні Шевченка переписують його “Буквар” та інші. Брав участь у підготовці й видання “Букваря” поета. Шевченко подарував йому “Кобзаря” з дарчим написом (до Великої Вітчизняної війни зберігався в Сумському краєзнавчому музеї; зараз зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка). Соколов присвятив Кобзарю низку поетичних творів: “Думина” (1860), “Гомін” (1860), “Розмова з Тарасом Григоровичем” (1861). З сестри Соколова Одарки Шевченко писав етюд для малюнка “Дві дівчини” і русалку до композиції “Русалки”. В Петербурзі писав картини, портрети, працював над розписом Ісааківського собору. 19.11.1860 був викуплений з кріпацтва. 1866 сім'я Соколова повернулася до Тростянця. Він автор ряду віршів (“Прощання”, “Тростянець”, “Козацька воля”, “Доле моя”, “Письмо Городовому”). Вірш “Прощай, село ріднеське” покладений М. Леонтовичем на музику. В Охтирському краєзнавчому музеї зберігаються декілька картин, аркуш паперу, датований 12.10.1860, даний йому Шевченком для переписування підручника, малюнок, на якому Соколов зобразив себе і поета в цю мить. Твори: “Т. Г. Шевченко читає вірш Петра Максимовича” (1861)

Село, село... Колись там весело було,- згадує Т. Г. Шевченко. Ще зовсім недавно (1922 рік) у Славгороді було 950 дворів і жило там 5396 мешканців. Зараз всього 747 чоловік. Навіть у 1943 році після війни у селі

було 590 дворів та 2300 мешканців. Вимирають потроху наші українські села й хутори, тому й немає приросту населення за останні роки, хоч є і школа, амбулаторія, декілька дитячих садочків, а діточок – обмаль. Не трималась села молодь. Навіть керівниками двох с/г ТОВ “Славгород” та “Родина” є люди не місцеві, та й керують десь з інших міст, мов ті князі Голіцини. Але сучасним “князькам” далеко до тих князів Голіциних, яких і за 200 років згадують добрим словом. Тривожить і хвилює директора школи те, що навчання учнів молодших класів ведеться російською мовою. І у старших класах їх будуть навчати “общепонятным языком”. Як казав один жартівник: “У корови також є язык, але мови немає”. Ось така ніби місцева проблема, яка має своє коріння аж у Києві. І ніяка прикордонна застава ВПС “Славгород” не зарадить повзучій русифікації української школи, про що свідчить історія села Славгород так любовно і професійно написана ще у 1987 році покійним краснопільцем Косарєвим Андрієм Григоровичем . За останні 30 років до неї не додано жодного рядка. А жаль. У місцевій школі навчалися три Герої Радянського Союзу та перший орденоносець ордена Червоної Зірки під № 1 Криклій. Гідно представлений тут поет Микола Данько, який навчався у цій школі.

У шкільному сільському музеї історії села, є матеріали про відомого зброяра, конструктора автомата Калашникова Михайла Тимофійовича, 1919 р. н. Батько його родився в Славгороді і хрестився у Троїцькому храмі. Дійсно славне село Славгород.

Тарас Шевченко у свій час бідкався, щоб знайти україночку в сірому Санкт-Петербурзі. Скоро її не знайдемо і в українському славному Славгороді, бо навчати українською буде вже нікого.

*Борис МАНЖЕЛА, журнал «Гетьман»
Київ-Суми-Славгород, 2013 рік*

